

Annet Gelink Gallery,
Theater van de werkelijkheid,
Ed van der Elsen,
Zuid-Molukkers, circa 1970

Maas Theater en
Dans, BullyBully.
Regie René Geerlings

Ed van der Elsen / Nederlands Fotomuseum

Lucie
Horsch

symfonisch ritueel. Daar klinkt de droom van grote componisten uit de bovenbouw over muziek die zonder offers aan het ethos de verbinding met de echte wereld repareerde.

De mahleriaanse twist zit in het gemak waarmee Horsch het obsoleete klasse-onderscheid tussen evergreens en institutioneel repertoire laat vervagen. *Danny Boy* blaast ze zingend, verdwenen woorden metaforisch in de tonen pompend. *Simple Gifts* wordt een klein lyrisch godsgeschenk. Peter Maxwell Davies' *Farewell to Stromness*, in 1980 gecomponeerd voor piano, klinkt alsof het er altijd is geweest. Om vervolgens even duidelijk te maken wat hier voorbij de

volksmuziek nog op het spel staat, demonstreert Horsch in Isang Yuns *The Actor with the Monkey* (1993) een indrukwekkend palet van retorische gaven. Iemand moet een opera voor haar schrijven. Kan ze vast ook zelf.

Bas van Putten

Lucie Horsch, Origins, Decca

Vreemde tegenstellingen

FOTOGRAFIE
Ed van der
Elsen

Weg is de goedkope romantiek, dacht ik opeens. En weg is de zweem van nationale trots die om hem heen is komen te hangen. Gebleven zijn de reislust, de nieuwsgierigheid en het onmiskenbare oog voor vreemde en dikwijls wrede tegenstellingen. In de galerie van Annet Gelink hangen veertig foto's van Ed van der Elsen. Veelal originele afdrukken, maar ook een handvol nieuwe edities. Gelukkig zorgvuldiger gemaakt dan de liefdeloze inkjetprints die een paar jaar geleden, kort voor de coronapandemie, in het Nederlands Fotomuseum een beetje pijn deden aan ten minste één paar ogen.

De verzameling lijkt iets als een dwarsdoorsnede van het oeuvre te zijn. Van alles wat, gevangen onder het thema 'Theater van de werkelijkheid'. Op een handvol foto's na is het minder bekend werk. Het stelt je in de gelegenheid er weer eens rustig en niet al te bevooroordeeld naar te kijken. Mensen gevangen vlak voor gigantische aanplakbiljetten. Vali Myers onder het op de muur gekalkte woord *REVE*. De graven van Theo en Vincent van Gogh, broederlijk

naast elkaar, met in de verte twee mannen die met paarden het land bewerken. Amsterdam, Taipei, Kathmandu, Kyoto, New York, Seoul.

Een van de foto's die, zo stel je je gemakkelijk voor, nooit het vermogen te shockeren zal verliezen is dat beeld dat hij in 1968, op reis voor *Avenue* in Zuid-Afrika, maakte van een groep toeristen. Negen vrouwen en één man in vrolijke vrijetijdskleding en bijna allemaal gewapend met een fototoestel of camcorder. Ze staan lachend tegenover twee kleine zwarte jongetjes. Zo lachen mensen ook naar mijn kinderen, dacht ik eerst, maar toch is dit een hard beeld. De kinderen zijn zo naakt en zij zo proper en gekleed. De kinderen zijn zo klein en zij zo groot en met zo veel. De kinderen zijn zo kwetsbaar en zij zo ongenaakbaar. Dit soort mensen zijn nooit echt ergens op bezoek, denk ik. Wat de foto laat zien is hoe zeker ze weten dat de wereld aan hen toebehoort.

Een begeleidende tekst suggereert dat Van der Elsen zijn kritiek altijd in een glimlachje verpakte. Ik weet niet of hij er op uit was zelf te oordelen, maar ergens liet hij de toeschouwer geen keuze. Iets verderop een andere foto. Tiel, 1970. Links in beeld hangen wat Molukse jongeren op en tegen een auto. Ze ademen zelfvertrouwen. Enorme bossen haar. Spijkerbroeken met wijd uitlopende pijpen. Ze zijn stoer en ze zijn vrolijk. Een Nederlands gezinnetje passeert hen: man in een witte polo met vettig haar, vrouw die een kinderwagen met een blond kind voortduwt. De vrouw neemt de jongens wantrouwend op. Mensen van daar die plotse-ling hier zijn, en die zich het hier gemakkelijk

maken. Het is een beeld dat vooruitloopt op de halve eeuw aan vaderlandse geschiedenis die nog zou volgen.

Jan Postma

Ed van der Elsen – Theater van de werkelijkheid, Annet Gelink Gallery, Amsterdam, t/m 22 oktober

De val van links

TELEVISIE What's Left

Als twintiger zei Johan Fretz dat hij in 2025 premier van Nederland wil(de) worden – lees ik in een *Groene*-stuk uit 2013 over 'nieuw engagement' in het theater. Hij zal die ambitie – als die serieus was – hebben laten varen, maar zijn gedrevenheid is er niet minder op geworden. Blijkt uit de 2Doc *What's Left: De puinhopen van links*. Een politieke autobiografie: van arbeiderskind vol blijde verwachtingen inzake toenemend sociaal-democratisch delen van kennis, macht en inkomen – tot diepzorgelijke laat-dertiger, die zelf volop geprofiteerd heeft van democratisering en meritocratie ('ik ben een posterboy van sociale mobiliteit'), maar nu verbijsterd vaststelt dat, tijdens de snel groeiende maatschappelijke tweedeling, links niet, zoals je zou verwachten, groeit maar juist als gletsjers wegs melt. De laatste Tweede-Kamerverkiezingen: acht zetels voor Groen Links, acht voor de SP, negen voor de PVDA: zestien procent van het electoraat, een absoluut dieptepunt. Het ergst vindt hij de val van de partij van Joop den Uyl die, zoals hij laat zien, lang geleden al waarschuwde voor tevredenheid en schone schijn: *die im Dunkeln sieht man nicht*.

Het is een inhoudelijk fel en snel gemonteerd beeldoverzicht van vaderlandse politieke ontwikkelingen, vooral bedoeld voor geëngageerde maar niet-meer-krant-lezende jongeren. Met kritische nadruk op veranderende opvattingen en praktijk van de PVDA, waarover Wouter Bos, Job Cohen en Diederik Samsom, de drie op wie Fretz achtereenvolgens stemde, geïnterviewd worden.

Ad Melkert, net als Wim Kok uiteraard wel vaak op archiefbeeld te zien, ontbreekt – wilde waarschijnlijk niet. Dat overzicht is niet ongeestig (Fretz was ook cabaretier) maar toch vooral bitter over de mate waarin de partij meeging met of te weinig inging tegen neoliberalisme, vrije-marktwerking. Soms licht demagogisch, zoals dat in cabaret gaat.

Als intermezzi zijn er gesprekjes van Fretz met geestverwant en regisseur Juul Op den Kamp over methode en toon van de productie waar ze aan werken. Rood draadje vormt Johans ouderpaar dat, exemplarisch, van hondstrouw PVDA stemmend in arbeiderswijken tot afvallige is geworden. Vader (die Kok nog van harte aanbeval bij zijn zoontje) stemt helemaal niet meer. Moeder vindt de Partij voor de Dieren interessant en is positief over Kaag (tot afschuw van vader: 'elite').

Het is een pijnlijke film vooral door het ongemak en vanwege de interviews met de coryfeeën. Dat Cohen het meest open is over eigen en partij-tekortkomingen typeert hem. Dat Samsom het gesprek weinig serieus lijkt te nemen, lacherig en ontwijkend, verbaast. Dat Fretz soms simplificeert; dat de situatie, zoals hier behandeld, alleen maar ernstiger is geworden (oorlog, inflatie, energiecrisis ontbreken); dat de politiek fragmenteert, ook op links (Denk, BIJ1, Volt); dat Hollands Trump- en Poetin-verwanten sociaal zwakken lokken – het maakt alles nóg ingewikkelder. Maar hulde voor ouderwets oprechte sociale bewogenheid bij jonge makers.

Walter van der Kooij

Juul Op den Kamp (regie), Johan Fretz, *What's Left: De puinhopen van links*, BNNVARA 2Doc, donderdag 22 september, NPO 2, 22.25 uur

Kloof

FILM Entre deux mondes

In 2011 verscheen *De bodem van de pan* van onderzoeksjournalist Florence Aubenas, een boek met een foeilelijke titel die desalniettemin de

lading dekt: een blik van binnenuit op het uitzichtloze bestaan van Franse arbeiders in de lagelonnensector. Aubenas schreef op basis van ervaringen opgedaan toen ze zich maandenlang voordeed als werkloze, gescheiden vrouwen aan de slag ging als schoonmaker in Ouistreham, een havenstad in de buurt van Caen. In de filmversie, *Entre deux mondes*, belandt journalist Marianne (Juliette Binoche) undercover inderdaad 'tussen twee werelden': haar eigen omgeving van veiligheid en overvloed en die van mensen die niets hebben, die elke dag moeten vechten voor overleving én voor behoud van hun menselijkheid.

De regisseur is Emmanuel Carrère, een filmmaker en schrijver die ik vooral ken van zijn briljante biografie van de Amerikaanse auteur Philip K. Dick. Dat boek heeft niets met *Entre deux mondes* te maken, maar de titel resoneert wel sterk in de film: *I'm Alive and You're Dead*. Dat zit zo: wanneer Marianne aan de slag gaat in een ploeg die meerdere keren per dag de veerboten op de lijn Ouistreham-Portsmouth moet schoonmaken, is dit precies hoe ze haar collega's aantreft: mensen die als het ware in een alternatieve werkelijkheid door het leven gaan. Marianne's missie is om de duistere krochten van die wereld te belichten. 'Ik ben het zat alleen maar te lezen over deze crisis', zegt ze. 'Ik wil het onzichtbare zichtbaar maken.'

Carrère breng dat in beeld: mensen diep in de nacht te voet of per bus op pad om ergens te gaan schoonmaken. De beelden van slapende woonbuurten scheppen in combinatie met melancholieke, elektronische muziek een sfeer van vervreemding – de bekende wereld gezien door de ogen van vreemdelingen. We leren de mensen kennen die samen met Marianne ploegdiensten draaien, vooral Hélène, moeder van drie jongens. Met haar krijgt de journalist een hechte vriendschap.

Als hun dienst begint, gaat de schoonmaakploeg gedecideerd als een commando-eenheid aan boord. Honderden hutten moeten ze schoonmaken. Vier minuten per hut hebben ze. Deze scènes zijn ijzersterk. Je hebt het gevoel samen met de schoonmakers te worstelen, samen met hen te racen tegen de klok. Maar uiteindelijk is dat ook het wrange punt dat de film maakt: van 'samen' kan geen sprake zijn, want zoals Marianne zijn ook 'wij' geen schoonmakers. Kunnen 'we' dan ooit echt invoelen hoe hard dat leven is?

Entre deux mondes slaagt er niet in die empathie te creëren. Daarvoor is de afstand tussen wij en zij simpelweg te groot. Wel zijn we toeschouwer van de schrijnende verwijdering tussen mensen die het goed hebben – 'wij' – en zij die dagelijks moeten schrapen aan die 'bodem van de pan', alleen maar om te overleven van dag tot dag. Die kloof kunnen we wel zien, als we eerlijk zijn.

Gawie Keyser

Te zien vanaf 22 september

Johan Fretz,
What's Left: De puinhopen van links.
Regie Juul op den Kamp

BNNVARA / Frenkie Media